

Cezary W. Domański

O psychologii w Szkole Lwowsko- -Warszawskiej

Cezary W. Domański

prof. dr hab., Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie,
Instytut Psychologii, ul. Głęboka 45, 20-612 Lublin
e-mail: cezary.domanski@mail.umcs.pl
ORCID: 0000-0003-2408-0706

Jest profesorem w Instytucie Psychologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Jest także członkiem Rady Naukowej Instytutu Historii Nauki im. Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów Polskiej Akademii Nauk w Warszawie oraz członkiem Komisji Historii Nauki i Komisji Biograficznej Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie.

Fotografia na odwrocie: Stefan Baley z asystentką. Warszawa 1936.

Szkoła Lwowsko-Warszawska była wyjątkowym ruchem filozoficznym w historii polskiej nauki. Oddziaływała między innymi na psychologię. Mentor szkoły – Kazimierz Twardowski – identyfikował się z tą dyscypliną. Gdy w okresie międzywojennym Stefan Błachowski zbierał biogramy polskich psychologów do najważniejszego międzynarodowego informatora „The Psychological Register”, zwrócił się do Twardowskiego, który przygotował do tego wydawnictwa notę na swój temat (Murchison 1929, 1932). Tak więc dziedzictwo SLW zawiera znaczący obszar dziejów polskiej psychologii.

Historia psychologii w SLW jest badana od co najmniej trzech dekad. Temat zapoczątkowała Teresa Rzepa artykułem *Psychologia w szkole lwowsko-warszawskiej* (1992). Nieco później dokonała ona wyboru kilkunastu prac naukowych autorstwa siedmiu przedstawicieli tej szkoły. Zamieszczono je w antologii o tym samym tytule, co wspomniany artykuł (Rzepa 1997). W ten sposób utrwalone zostało przekonanie, że z punktu widzenia polskiej psychologii pierwszej połowy XX wieku istotny wkład – poza Twardowskim – wnieśli do niej: Władysław Witwicki, Stefan Baley, Stefan Błachowski, Mieczysław Kreutz, Andrzej Lewicki i Tadeusz Tomaszewski. Wątek związków Kazimierza Twardowskiego z psychologią podjęli także Jacek Jadacki (2016) oraz Anna Brożek (2019), zamieszczając ważne teksty na ten temat w dwóch tomach

serii „Na drogach i bezdrożach historii psychologii”. Wiele miejsca poświęcili Twardowskiemu i wiodącym psychologom z jego szkoły Rzepa i Dobroczyński (2019) oraz piszący te słowa (Domański 2018) w opracowaniach historii psychologii polskiej i środkowoeuropejskiej. Ponadto tradycje psychologii w SLW zostały przedstawione w kilku artykułach angielskojęzycznych (zob. np. Citlak 2016). Dopełnieniem tych publikacji będzie przygotowywany do druku ósmy tom *Ineditów* Twardowskiego, opracowany redakcyjnie przez Aleksandrę Horecką.

Dzięki wspomnianym pracom dotychczasowa wiedza o pierwszoplanowych osobach SLW oraz ich wkładzie w rozwój polskiej psychologii stanowi dobry punkt wyjścia do dalszych badań. Jest to jednak przysłowiowy „wierzchołek góry lodowej”. Trzeba bowiem pamiętać, że także generacje badaczy, którzy zdobywali wykształcenie i dyplomy akademickie pod kierunkiem doktorantów Twardowskiego i ich uczniów, pozostawały w szeroko pojętym związku intelektualnym z ideą tej szkoły. Żeby jednak wskazać naturę tych koligacji, należy przede wszystkim pogłębić wiedzę biograficzną na temat wszystkich osób, które da się dopasować do „drzewa genealogicznego” SLW. Ze zrozumiałych względów najwięcej uwagi historyków nauki skupiało się dotychczas na osobach najbardziej zasłużonych, aktywnych naukowo, stanowiących „twarze” SLW. Tu warto nadmienić, że w ostatnim czasie uczyniono wiele dobrego w kierunku dowiedzenia, że SLW „była kobietą” (Łukasiewicz, Mordarski 2014). Powinien to być jeden z wiodących kierunków badań, o czym dalej w rozważaniach poświęconych psychologii w SLW. W przygotowaniu są także tomy *Encyklopedii Szkoły Lwowsko-Warszawskiej* (redaktorzy: Anna Brożek i Jacek Jadacki), w których znajdą się noty na temat przedstawicieli trzech generacji SLW, w tym psychologów. Będą one stanowić dobry punkt wyjścia do dalszych badań biograficznych.

Podział historii nauki w duchu wyróżnionej przez Thomasa S. Kuhna (1985) „historii wewnętrznej” i „historii zewnętrznej” wskazuje dwa różne obszary badań w tym zakresie. Przyjęto, że ten pierwszy nurt dotyczy dziejów idei naukowych (w tym pojęć, teorii i metod badawczych), drugi zaś – ludzi tworzących te idee, opisywanych na szerszym tle społecznym. Obejmuje on więc zarówno ich biografie, jak i historię instytucji naukowych, w tym katedr uniwersyteckich, towarzystw naukowych, wydawnictw fachowych, ale także ośrodków pracy zawodowej (Domański 2010). Z punktu widzenia psychologii w SLW wydaje się, że rozpoznanie „historii wewnętrznej” ma już solidne podstawy dzięki wspomnianym wyżej pracom. Oczywiście da się tu znaleźć nowe wątki do zbadania – jak choćby ponadnarodowe inspiracje i transfer myśli. Dotychczas nie poszukiwano tych związków w historii psychologii środkowoeuropejskiej. A można to było robić, np. analizując treść zagranicznych podręczników psychologii z okresu międzywojennego¹. Obecność idei SLW w poglądach psychologii krajów ościennych zarysowana jest więc dość mgliście. Co prawda uznano, że SLW „wniosła oryginalny wkład do myśli Brentana” (Citlak 2023, s. 247), jest to jednak zbyt oczywista teza, niewnosząca nic nowego do historii psychologii². Ponadto warto sprawdzić, czy przypadkiem

¹ Jeśli chodzi o prace obcojęzyczne na temat SLW, to trudno wskazać takie, które dotyczą ściśle wątku psychologicznego. Najwięcej uwagi skupiała bowiem na sobie logika (zob. Pearce, Wolenski 1988; Rybaříková 2020). Jako ciekawostkę można dodać, że – jak się okazuje – nauka węgierska przyswoiła wiedzę o SLW głównie z prac... rosyjskich autorów.

² Pisała już o tym ostatnio Arianna Betti (2017). Słabą (lub nawet „zerową”) recepcję na arenie międzynarodowej psychologii uprawianej w SLW obszernie wyjaśniła Teresa Rzepa (1997, s. 58–63). Najbardziej przekonujący wydaje się tu argument o niechęci niektórych psychologów z SLW do pisania artykułów w językach obcych. W rzeczy samej, nawet w swych biogramach zamieszczonych w międzynarodowym teaurusie biograficznym psychologów (Murchison 1929, 1932) Twardowski, Witwicki i Kreutz nie podali żadnego artykułu w języku „kongresowym”. Jednakowoż Stefan

w opracowaniach polskiej myśli psychologicznej nie nastąpiło zjawisko, które Kuhn nazywa „odkształceniem narracji”. Zauważył on bowiem, że „odkrycie rzadko bywa dokładnie tym, co przypisuje się autorowi w późniejszych podręcznikach” (Kuhn 1985, s. 169). A skoro dotyczy to „odkrycia”, tym bardziej na tego rodzaju aberracje podatna jest cała spuścizna uczonego, jego teorie czy wyniki badań. Wydanie *Ineditów* Twardowskiego pomoże powrócić do źródeł jego myśli, a przez to przedstawić ewolucję poglądów, które nie zawsze odczytywano i referowano poprawnie.

Autora niniejszych rozważań interesuje jednakże najbardziej *clou* historii psychologii, czyli „historia zewnętrzna”: wiedza o ludziach, instytucjach i sposobach rozpowszechniania wiedzy naukowej (poprzez publikacje, zjazdy naukowe i jubileusze). W tym obszarze pozostaje najwięcej do zrobienia. Otóż, aby pogłębić wiedzę na temat znanych i wskazać zapoznane dotąd elementy dziedzictwa danej szkoły naukowej, należy przede wszystkim określić, kogo można do niej zaliczyć. Jak wiadomo, w pierwszym pokoleniu reprezentantami SLW byli Władysław Witwicki i Stefan Baley. Tak więc wymaga odtworzenia historia kierowanych przez nich katedr uniwersyteckich. Ważnym zadaniem jest należyte udokumentowanie biografii osób, które pod kierunkiem tych psychologów prowadziły badania i zdobywały dyplomy (magisterskie i doktorskie). Pożądane jest ustalenie, jak przełożyło się to na ich pracę naukową i zawodową oraz w jakim sensie można uznać, że była to kontynuacja tradycji SLW. Wstępny rekonesans w temacie – był nim referat piszącego te słowa (Domański 2025) – pokazał, jak znaczącym w pomnażaniu tego dziedzictwa było uczestnictwo kobiet w pracy naukowej

Baley oraz Stefan Błachowski publikowali prace po niemiecku w takich renomowanych czasopismach jak „Zeitschrift für Psychologie” czy „Zeitschrift für Sinnesphysiologie”.

Zakładu Psychologii Wychowawczej Uniwersytetu Warszawskiego w latach 1928–1939. Właśnie takie pogłębione badania pozwalają odsłonić w historii nauki to, co dotąd było niedostrzegane lub bagatelizowane. Badania tego wątku są obecnie kontynuowane poprzez kwerendy archiwalne. W bliskiej przyszłości przewidywane jest ich uzupełnienie o historię Zakładu Psychologii Doświadczalnej UW, kierowanego od 1920 roku przez Władysława Witwickiego. Jest to ambitne wyzwanie – o ile bowiem Zakład Psychologii Wychowawczej UW doczekał się obszernego sprawozdania z działalności, które stanowi dobry punkt wyjścia do dalszych badań (Żebrowska, Kunicka 1938), o tyle w okresie międzywojennym nie opublikowano podobnego raportu na temat zakładu prowadzonego przez Witwickiego. Istnieje więc duża przestrzeń do zagospodarowania w tym obszarze historii Szkoły.

Choć nazwa Szkoły wiąże ze sobą dwa ważne ogniska polskiej myśli intelektualnej, Lwów i Warszawę, nie można zapominać o innych ośrodkach akademickich, takich jak Wrocław, Poznań, Toruń czy Lublin. Tam także rozwijała się psychologia w duchu SLW. Ponadto trzeba wyjść poza dominujący trend badawczy, który zakłada, że godne uwagi są przede wszystkim te osoby, które pozostawiły po sobie prace naukowe. Jak wskazuje przykład jednej z magistrantek Tadeusza Tomaszewskiego, cenne są także inne ślady po związkach intelektualnych, w tym wspomnienia z okresu studiów uniwersyteckich (Sroga 2015).

Podjęcie tych zadań będzie nie tylko z korzyścią dla rozwinięcia peryferyjnych dotąd kierunków zainteresowań środowiska badaczy fenomenu SLW. Piętnaście lat temu autor niniejszych rozważań postulował sformułowanie realistycznego programu badań, który miał zaradzić marazmowi w rozwoju historii psychologii w Polsce (Domański 2010). Choć od opublikowania tego artykułu nastąpił pewien postęp w tym zakresie, wciąż nie osiągnięto zakładanego podówczas

celu. Dzięki kontynuacji prac nad historią fenomenu SLW jest szansa, aby wzbogacić dorobek rodzimej psychologii o wiedzę dotąd nieobecną w podręcznikach dziejów tej dyscypliny.

BIBLIOGRAFIA

- Betti A. (2017), *Twardowski and Brentano*, w: U. Kriegel (red.), *The Routledge Handbook of Franz Brentano and the Brentano School*, New York: Routledge, s. 305–311.
- Brożek A. (2019), *Psychologiczne zainteresowania młodego Kazimierza Twardowskiego*, w: T. Rzepa, C.W. Domański (red.), *Na drogach i bezdrożach historii psychologii*, t. 7, Lublin: Wydawnictwo UMCS, s. 241–262.
- Citlak A. (2016), *The Lvov-Warsaw School: The forgotten tradition of historical psychology*, „History of Psychology” 19 (2), s. 105–124.
- Citlak A. (2023), *Czy psychologia szkoły lwowsko-warszawskiej ma coś do zaoferowania współczesnej psychologii?*, „Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria” 32 (1), s. 231–253.
- Domański C.W. (2010), *Historia psychologii w Polsce: stan badań i perspektywy rozwoju*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1 (55), s. 153–170.
- Domański C.W. (2018), *Historia psychologii w Europie Środkowej. Badacze, inspiracje i koncepcje*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Domański C.W. (2025), *W kręgu Psyche. Współpracownik Stefana Baleya życiorysy znane i nieznane*, referat na konferencji „Miłośniczki mądrości. Kobiety z kręgu Szkoły Lwowsko-Warszawskiej”, Centrum Badań nad Tradycją SLW – Komisja Historii Nauki PAU, Warszawa, 12–13 lutego 2025 r.
- Jadacki J. (2016), *Psychologia w ujęciu Kazimierza Twardowskiego*, w: T. Rzepa, C.W. Domański (red.), *Na drogach i bezdrożach historii psychologii*, t. 6, Lublin: Wydawnictwo UMCS, s. 51–77.
- Kuhn T.S. (1985), *Dwa bieguny*, przeł. S. Amsterdamski, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.

- Łukasiewicz D., Mordarski R. (red.) (2014), *Kobiety w szkole lwowsko-warszawskiej*, Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Murchison C. (red.) (1929), *The Psychological Register*, Worcester, MA: Clark University Press.
- Murchison C. (red.) (1932), *The Psychological Register*, t. III, Worcester, MA: Clark University Press.
- Pearce D., Wolenski J. (1988), *Logischer Rationalismus: Philosophische Schriften der Lemberg-Warschauer Schule*, Frankfurt am Main: Athenäum.
- Rybaříková Z. (2020), *Úvod do logiky Lvovsko-varšavské školy*, Praha: Togga.
- Rzepa T. (1992), *Psychologia w szkole lwowsko-warszawskiej*, „Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria” 1 (1), s. 35–46.
- Rzepa T. (red.) (1997), *Psychologia w szkole lwowsko-warszawskiej. Twardowski, Witwicki, Baley, Błachowski, Kreutz, Lewicki, Tomaszewski*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Rzepa T., Dobroczyński B. (2019), *Historia polskiej myśli psychologicznej. Wydanie nowe*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Sroga T. (2015), *Wspomnienia...*, w: R. Szczygieł (red.), *Początki Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej we wspomnieniach studentów i pracowników 1944–1955*, Lublin: Wydawnictwo UMCS, s. 177–184.
- Twardowski K., *Inedita*, t. 8: *Psychologia*, red. A. Horecka, Lublin: Wydawnictwo Academicon.
- Żebrowska M., Kunicka J. (red.) (1938). *Dziesięciolecie Zakładu Psychologii Wychowawczej Uniwersytetu Józefa Piłsudskiego 1928–1938*, Warszawa: Nakładem autorów, z zasiłkiem Uniwersytetu J. Piłsudskiego.